

УДК 011/016(477):930.2:070(477.74-21)''18''

DOI: [http://dx.doi.org/10.18524/2304-1447.2019.2\(22\).180295](http://dx.doi.org/10.18524/2304-1447.2019.2(22).180295)

Левченко Галина Сергіївна,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри історії України

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

вул. Єлісаветинська, 12, м. Одеса, 65029, Україна

тел.: (048) 723 58 42

e-mail: levchenkoukrlav@ukr.net

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ БІБЛІОГРАФІЇ В ХІХ СТ. (НА МАТЕРІАЛАХ ГАЗЕТИ «ОДЕССКИЙ ВЕСТНИК»)

Стаття присвячена дослідженню ролі газети «Одесский вестник» у становленні та розвитку української бібліографії в ХІХ ст. Охарактеризовано основні напрями розвитку української бібліографії та розкриті основні фактори її формування. На прикладі публікацій на сторінках газети «Одесский вестник» охарактеризовано складові елементи становлення і розвитку української бібліографії. Проаналізовано роль та значення комплексного дослідження бібліографічних публікацій на шпальтах газети «Одесский вестник» у процесі становлення загально-української бібліографії. Практичне значення результатів дослідження складається в наданні певної інформації бібліотечним працівникам у формуванні спеціалізованих фондів української бібліографії. Вивчення зазначеної теми дозволяє здійснювати реконструкцію раніше невідомих або втрачених книжкових зібрань, досліджувати читацьке коло тієї чи іншої книги, виданої в ХІХ ст., простежити шляхи її поширення та долю.

Ключові слова: українська бібліографія, Одеса, газета, «Одесский вестник», історія, видання.

Бібліографія (чи бібліографічна діяльність) – це система різних видів діяльності (книготорговельної, практичної, науково-дослідної, педагогічної, управлінської), яка забезпечує виробництво та функціонування бібліографічної інформації у суспільстві. Її головними завданнями є виявлення, облік, опис, систематизація та якісний аналіз творів друку, складання різних бібліографічних посібників, які полегшують і сприяють кращому використанню друкованої продукції з науковою, практичною і виховною метою, розробка принципів і методів бібліографування друкованих творів й організації бібліографічної роботи.

Українська національна бібліографія пройшла великий шлях розвитку: від книготорговельної до повної; насамперед від обліку книг і деяких інших видів друку до обліку аудіовізуальних і неопублікованих матеріалів; від методики, яка визначається традиціями і побажаннями окремих країн, до напрацювання і використання міжнародних стандартів, з прагненням до загальної оптималь-

ної моделі структури установ національної бібліографії; від видань на друкарському верстаті до застосування електронної обчислювальної машини. Національну українську бібліографію сучасні українські дослідники виділяють за чотирма ознаками: 1) мова видання; 2) українська тематика змісту публікації; 3) етнічне походження автора видання; 4) місце видання [21].

Зародження та розвиток наукової бібліографії та формування її базових понять пов'язані з періодом нового часу. Саме у XIX ст. з'явилася бібліографічна практика створення покажчиків літератури. У XIX – на початку XX ст. побачили світ праці, які визначаються як складові української національної бібліографії. У становленні української бібліографії важливу роль відігравали періодичні видання: журнал «Основа» (1861–1862), альманах «Рада» (1883, 1884), журнал «Житє і слово» (1894–1897), журнал «Киевская старина» (1882–1906) та ін. Історичні знання в обличчі періодики мали потужного носія і стимулятора передачі інформації. Активне формування національної свідомості, розвиток української національної мови найбільш виразно проявилися у розквіті художньої літератури та численних наукових працях з української історії, літератури, етнографії, фольклору тощо. Витоки української бібліографії, яка вже сформувалася як наука, сягають 1850-х рр., адже саме в цей час з'являються персональні покажчики творів українських письменників. Бібліографія стає складовою літературознавчої науки. Перші зразки бібліографічних оглядів спостерігаємо у М. Костомарова, М. Максимовича, І. Франка. Авторами перших бібліографічних зведених покажчиків з української історії та літератури були О. Лазаревський, В. Межов, Я. Головацький, М. Максимович та ін. Окремим напрямом української культури присвячені покажчики Б. Грінченка, Д. Балики, М. Комарова. Зародження наукових засад української національної бібліографії пов'язане з іменами М. Комарова та І. Левицького [16].

Підтримуємо думку дослідниці Н. Рибчинської, що, говорячи про становлення бібліографознавства, важливо показати, як ця наука викристалізовувалася, поступово відмежовуючись від бібліографічної практики та споріднених наукових дисциплін, і врешті набула самостійного статусу та пройшла шість періодів: 1) зародження теоретичних уявлень про бібліографію (перша половина XIX ст.); 2) накопичення бібліографічних знань у процесі розвитку практичної бібліографічної діяльності (друга половина XIX – початок XX ст.); 3) формування бібліографії як окремої книгознавчої дисципліни та виділення в її структурі бібліографознавчих розділів (20-ті рр. XX ст.); 4) занепад бібліографознавчих студій в умовах закріплення за бібліографією статусу допоміжної обслуговуючої дисципліни (30–50-ті рр. XX ст.); 5) наукове осмислення бібліографічних явищ і відокремлення бібліографічної науки від практики (60–80-ті рр. XX ст.); 6) формування і розбудова національного бібліографознавства (90-ті рр. XX – початок XXI ст.) [27].

Метою даної статті є розкриття ролі у розвитку української бібліографії газети «Одесский вестник» (1827–1894), яка відігравала роль масового кому-

нікатора. На період виходу «Одесского вестника» припадає перших два періоди із зазначеної вище періодизації. Матеріали газети дослідники використовували в своїх працях, однак бібліографічні матеріали ще не ставали об'єктом досліджень.

Серед розмаїття періодичних видань тієї доби газета, як за часом існування, так і за напрямками й масштабами діяльності, посідала особливе місце, віддзеркалюючи на своїх шпальтах усі вектори суспільно-політичного, соціально-економічного та культурного життя території Південної України. Редактори і видавці відіграли важливу роль у довготривалому існуванні часопису. Саме діяльність редакторів сприяла тому, що газета мала таку довгу, різнобарвну і багатовекторну історію. Для багатьох з них газета стала невід'ємною частиною життя, про що зазначали їх сучасники. Вони докладали максимум зусиль, щоб газета, популяризуючи різні аспекти життя південного краю, викликала жвавий інтерес серед своїх читачів і слугувала їм важливим джерелом на сторінках якого можна було почерпнути необхідну для себе різнопланову інформацію, а також протягом майже трьох чвертей XIX ст. була важливим інформатором і популяризатором книжкових надходжень [20]. Поява бібліографічних публікацій в «Одесском вестнике» співпадає з першим періодом із запропонованої періодизації Н. Рибчинської. Рубрика «Бібліографія» з'явилася з початком виходу газети, де в ній було розміщено відгук на книжку «Подорожі кавалера Галіб в Південну Росію» французькою мовою, в якій уточнювався національний склад населення краю.

Переходячи до висвітлення розвитку української бібліографії на шпальтах газети, зазначимо, що нами виявлено 182 публікації, пов'язані з її становленням і розвитком за період виходу «Одесского вестника»: у першій половині XIX ст. – 12 публікацій, а в другій половині – решта (170). Перша бібліографічна публікація, в якій повідомлялося про вихід «Одесского календаря» на 1834 р., з'явилася в останній рік редакторства М. Розберга [26]. Дана публікація знайшла відлуння й на початку 1834 р. У газеті в рубриці «Бібліографія» були опубліковані матеріали з історії календарів та альманахів [11; 17].

У період редакторства О. Тройницького (1834–1856) в газеті було оприлюднено 27 публікацій бібліографічних матеріалів, одинадцять з яких повідомляли про вихід робіт А. Скальковського. У 1857 р. у зв'язку з відзначенням сорокарічного ювілею від заснування Рішельєвського ліцею редакція вмістила бібліографічне повідомлення про вихід праці Й. Міхневича [6], а через тиждень, у рубриці «Бібліографія», – рецензію на цю працю. У цьому ж році було вміщено повідомлення про вихід у Києві праці О. Максимовича в українському перекладі.

У 1858 р. сталася зміна в житті «Одесского вестника» у зв'язку з переходом його в підпорядкування Рішельєвського ліцею. Нове керівництво вдалося до скорочення офіційної частини та публікації ґрунтовних статей різноманітної тематики. Звертає на себе увагу сам тон публіцистики: вона була перейнята

ліберальним духом, причому деякі статті для того часу були аж надто радикальні. За цей рік вийшло три бібліографічні публікації. Одна з них була книжково-торгівельного характеру й повідомляла про те, що поступила в продаж збірка літературних статей М. Пирогова. Редактори газети в бібліографічному повідомленні презентували також «Новороссийский сборник» [15].

З передачею газети під егіду Рішельєвського ліцею почали здійснюватися публікації статей ліберального напрямку, що викликало незадоволення з боку представників влади та оцінювання ними цього як вільнодумства. Про це свідчать письмові зауваження впродовж лютого-березня 1858 р. від міністра народної освіти А. Норова та Херсонського губернського предводителя дворянства М. Касимова [1].

Із 1859 р. до 1876 р. редакторами газети були брати Сокальські. На цей період припадає вихід сумнозвісних Валуєвського циркуляру 1863 р. та Емського указу 1876 р., що призвело й до зменшення кількості публікацій українських бібліографічних матеріалів. Хоча 1876 р. в рубриці «Бібліографія» автор під криптонімом М. С. вмістив замітку про вихід творів Т. Шевченка, М. Старицького та М. Драгоманова [23], але це були художні твори і вони не входили до кола заборонених.

Зробивши порівняльний аналіз появи українських бібліографічних публікацій, варто зазначити, що їх кількість значно зросла вже в останні роки існування газети, починаючи з середини 1880-х рр., коли газета почала виходити шість днів на тиждень, а згодом щоденно. Значною мірою на зростання числа публікацій в цей час справив вплив редакторської діяльності П. Зеленого, який був відомий своїми українофільськими поглядами й залучав до співпраці з газетою чимале коло дописувачів [2]. У період редакторства П. Зеленого вміщувалася інформація про вихід нових видань творів Т. Шевченка [9; 10; 13]. Також редакція не оминула своєю увагою повідомляти про вихід українського альманаху «Рада» [14], про вихід українських дитячих альманахів в Галичині [22], про повне видання творів І. Котляревського [19], про покажчик нової української літератури, який зібрав М. Комаров [29], про вихід «Записок Императорского Новороссийского университета» [8], «Записок Одеського товариства історії та старожитностей» [25], а також «Праць VI археологічного з'їзду» [31], що проходив у серпні 1884 р. в Одесі та став важливою подією в науковому житті міста тощо.

В останні роки існування газети за редакторства С. Ломницького, В. Кірхнера та М. Арнольда число бібліографічних публікацій було рівномірним у межах десяти за один рік. Серед тих, які представляють особливий інтерес варто вказати бібліографічне повідомлення про найбільш рідкі видання Одеської міської публічної бібліотеки. У такий спосіб газета популяризувала не лише опублікований перелік видань, а й намагалась викликати інтерес у читачів до відвідання бібліотеки [12]. Цілком закономірним було звернення найпопулярнішої газети краю до життя і творчої спадщини М. Костомарова. Навряд чи

багато українських вчених можна охарактеризувати такою кількістю суспільно значимих якостей, яких вартий М. Костомаров. Всього на сторінках газети від 1860 р. до 1890 р. було оприлюднено 39 публікацій, в яких в тій чи іншій мірі згадувалося ім'я М. Костомарова. Серед них 1888 р. було вміщено бібліографічне повідомлення українською мовою у російській транслітерації про вихід у Тернополі монографії історика [18].

У 1893 р. на сторінках «Одесского вестника» багато уваги приділялося публікаціям, що стосувалися історії Одеси, так як активно йшла підготовка до відзначення столітнього ювілею з нагоди заснування міста.

Редактори газети використовували різні типи, види і жанри внутрішньої журнальної інформації: бібліографічні списки, огляди, замітки, анотації, оголошення, книготорговельна реклама, а також рецензії, що містили певну бібліографічну інформацію і водночас вважалися одним з видів бібліографії. Матеріали на шпальтах газети вміщувалися найчастіше в рубриці «бібліографія» [3] – таких налічується сто п'ять, а також: «бібліографічне повідомлення» [6] – тринадцять, «бібліографічна замітка» [4] – тринадцять, «бібліографічне оголошення» [7] – одне, «бібліографічна хроніка» [5] – одне тощо. Решта бібліографічних публікацій були вміщені без зазначення рубрики. У газетних публікаціях зазвичай вказувалися ціни книг й місто, в якому вони були видані. За місцем виходу більше всього інформації вміщувалось про вихід книг в Одесі та Києві. Крім цього газета інформувала про широку географію виходу українських книг, як в Україні так і за межами: Єлисаветград, Полтава, Сімферополь, Харків, Херсон, Тернопіль, Санкт-Петербург, Москва, Кишинів, Женева. В одній із публікацій було дано огляд українських народних видань, що були видані в Москві, Києві, Одесі [28].

Переважає більшість публікацій у першому періоді, а таких вісім, була присвячена працям А. Скальковського, які виходили друком у цей час. Бібліографічні повідомлення виходили від імені редакції, а також авторами деяких були К. Зеленецький та В. Ліновський. У газеті була опублікована також бібліографічна замітка А. Скальковського на книгу М. Мурзакевича. Тобто за час з моменту першої бібліографічної публікації 1833 р. й до середини XIX ст. в газеті були опубліковані матеріали, які ретранслявали історію на теренах півдня України, а їх авторами виступали історики або ж статті публікувалися від імені редакції. У першій половині XIX ст. уявлення про бібліографію постає як про загальну науку про книгу.

У другій половині XIX ст. із поживленням книжкової торгівлі та із зростанням кількості газет і журналів активізувалася й книготорговельна бібліографічна інформація про твори друку, а також бібліографічні аналізи часописів. Книготорговельна бібліографія не завжди займала відповідне місце в структурно-видовій класифікації бібліографії. У процесі свого історичного розвитку вона виконувала різні функції, зокрема такі як реєстраційна (анонси, реклама) та оціночна (рекомендаційна). Зі свого боку, з метою залучення більшої кіль-

кості передплатників, редакція «Одесского вестника» наприкінці або на початку року анонсувала програму виходу періодичного видання на наступний рік, зазначаючи серед основних рубрик також інформацію про бібліографічні матеріали. Редактори досить активно залучали до співпраці з газетою істориків, анонсуючи про це у своїй програмі виходу. Із газетних публікацій можна побачити широку географію залучення співробітників, а також досить плідну співпрацю з іншими тогочасними періодичними виданнями як на території Російської імперії, так і за її межами.

У цей час збагатились методика, історія, теорія бібліографії й набувався досвід в організації бібліографічної діяльності, але ці знання ще не усвідомлювались і не сприймалися окремо від бібліографічної практики. В українській книготорговельній бібліографії XIX ст. сформувалися основні суспільні функції, які виокремили її серед інших бібліографічних явищ, та свій бібліографічний продукт; була опрацьована методика бібліографування; визначилися основні елементи рекламування книготорговельної бібліографічної продукції на сторінках періодичних та неперіодичних видань. Разом з тим, несприятливі суспільно-політичні та економічні умови на українських етнічних землях в зазначений період значною мірою гальмували розвиток української книготорговельної бібліографії.

Відмінності книготорговельної бібліографії від державної є реєстрація та облік всієї книжкової продукції країни, а книготорговельної – створення та доведення до користувача бібліографічної інформації про видання, які є у продажу, з метою отримання прибутку. Так, як газета виконувала важливу інформативну й популяризаторську функції, то завдяки їй була можливість доносити до читачів інформацію про книготорговельну продукцію. Наприклад, за місцем виходу перша українська книготорговельна публікація в «Одесском вестнике» з'явилася 1833 р. [26].

За змістом умовно можемо виділити такі види бібліографічних публікацій в «Одесском вестнике»: книготорговельні (анонси виходу книжок із вказаною ціною), художньо-літературні, музично-мистецькі, юридичні, статистичні, науково-дослідні (анонси про вихід наукових праць з аналізом змісту та рецензіями) тощо.

Значна увага приділялась книгам, що стосувалися історії на теренах півдня України. Так, у газеті в бібліографічних оглядах відбувалася своєрідна презентація праць А. Скальковського, К. Смольянинова, М. Мурзакевича, К. Зеленецького, Й. Міхневича, В. Яковлева, В. Антоновича, Д. Яворницького, С. Сичевського, В. Надлера, В. Григоровича та ін.

Також були бібліографічні публікації про вихід наукових збірок та видань з оглядами матеріалів «Записок» Імператорського Одеського товариства історії та старожитностей, «Записок» Імператорського Новоросійського університету, збірки праць VI археологічного з'їзду в Одесі; журналів «Новороссийский ка-

лендарь», «Киевская старина», «Исторический вестник», «Русский вестник», «Русская старина».

Більше всього в газеті було оприлюднено бібліографічних заміток, присвячених журналу «Киевская старина», що виходив у Києві з 1882 р. Від 1883 р. до 1886 р. автором цих матеріалів, які він назвав рецензіями, був історик О. Маркевич [24]. Від 1887 р. до 1893 р. автором бібліографічних оглядів «Киевской старины» був Є. Борисов, який підписувався криптонімом Є. Р. та Бр. У бібліографічних оглядах «Одесского вестника», що стосувалися матеріалів журналу «Киевская старина», поруч із загальним аналізом опублікованих матеріалів особлива увага акцентувалася на публікаціях, присвячених історії південного краю.

Художньо-літературні бібліографічні замітки були присвячені творам українських письменників: Т. Шевченка, І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, М. Старицького, П. Куліша, музично-мистецькі – М. Лисенка, юридичні – О. Богдановського, статистичні – А. Скальковського та ін.

Зазначимо, що в «Одесском вестнике» відбувався процес становлення національної української бібліографії. Відповідно до цих ознак, враховуючи фактологічний бібліографічний матеріал газети, можемо констатувати про формування української бібліографії на її шпальтах. За змістом статті щодо української історії перша бібліографічна публікація відбулася 1842 р. про Нову Січ А. Скальковського. За місцем видання – Київ, перше повідомлення про вихід українських книг – «Малороссийские песни, изданные проф. А. Метлинским» 1854 р. За мовою видання – 1883 р., але сама бібліографічна публікація російською мовою, в якій наголошувалось на тому, що вже лунали звернення до влади про дозвіл навчатися в школах українською мовою, так як «пора зізнатися нашим вихователям та матерям, що тільки людина, вихована з самого ніжного віку на народному підґрунті, у повазі до народної мови та характеру, може в майбутньому стати справді корисним для свого народу діячем» [30].

Таким чином, «Одесский вестник» стояв у витоків розвитку української бібліографії на півдні України. Із газети дописувачі черпали інформацію про нові надходження книжкової продукції. На її шпальтах були закладені основи загальної та української бібліографії (тематика, мова, автор, місце видання), що в подальшому знайшло своє віддзеркалення на сторінках інших періодичних видань Одеси. Класифікація та аналіз бібліографічних публікацій дають можливість говорити про те, що бібліографічні огляди здійснювались на професійному рівні, із зазначенням позитивних моментів видань та їх недоліків. Траплялось, що на окремі бібліографічні замітки в газеті вміщувались рецензії, що свідчило про інтерес до опублікованих бібліографічних матеріалів.

Список використаних джерел

1. Державний архів Одеської області (ДАОО). – Ф. 1 : Канцелярия Новороссийского и Бессарабского Генерал-Губернаторства. – Оп. 203. – Спр. 69 : Дело о проявлении во внутренней Цензуре нового направления, несовместного с законами Цензуры. – Арк. 29–33, 36–37 зв.

2. ДАОО. – Ф. 162 : Архив П. А. Зеленого. – Оп. 1. – Спр. 5 : Письма разных корреспондентов. – 177 арк.
3. А. М. Библиография : «Киевская старина», 1883 г., т. VI и VII / А. М. // Одес. вестн. – 1884. – 8 марта, 13 июля.
4. Библиографическая заметка (о выходе в Киеве книжки о Шевченко) // Одес. вестн. – 1879. – 25 февр.
5. Библиографическая хроника (о сборнике рукописей о севастопольской обороне) // Одес. вестн. – 1872. – 19 июля.
6. Библиографическое известие (о выходе труда Михневича «Исторический обзор сорокалетия Ришельевского лицея», 1817 по 1857 г., написано на официальных документах) // Одес. вестн. – 1857. – 10 сент.
7. Библиографическое объявление : О выходе в свет VII тома ЗООИД // Одес. вестн. – 1869. – 26 янв.
8. Библиография : Записки Императорского Новороссийского университета (п/р А. Кочубинского) // Одес. вестн. – 1885. – 19 марта.
9. Библиография : Иллюстрированный «Кобзарь» (вышел в СПб. с предисл. Яворницкого) // Одес. вестн. – 1885. – 24 дек.
10. Библиография : Иллюстрированный «Кобзарь» (готовится в СПб. с рис. Микешина) // Одес. вестн. – 1884. – 26 мая.
11. Библиография : Календарь на 1834 г. // Одес. вестн. – 1834. – 20 янв.
12. Библиография : Наиболее редкие и дорогие издания Одесской городской публичной библиотеки // Одес. вестн. – 1888. – 3 февр.
13. Библиография : Новое издание «Кобзаря» Шевченко // Одес. вестн. – 1886. – 28 февр.
14. Библиография : Рада. Український альманах на 1883 р. Ч. 1 : Видання Старицького // Одес. вестн. – 1883. – 11 мая.
15. Богдановский А. Библиографическое известие (о выходе в январе журнала «Новороссийский сборник» / А. Богдановский, А. Георгиевский // Одес. вестн. – 1858. – 2 дек.
16. Гуменюк М. П. Українські бібліографи XIX – початку XX століття : нариси про життя та діяльність / М. П. Гуменюк. – Харків : Ред.-вид. відділ Кн. палати УРСР, 1969. – 182 с.
17. Замечания Мурзакевича Н. к публикации «Библиография. Календарь на 1834 г. в № 6» // Одес. вестн. – 1834. – 10 февр.
18. К. Библиография : Руска исторична библиотека. Під ред. О. Барвинського. Т. IX і X : Богдан Хмельницький. Монографія Миколи Костомарова. Т. 1 і 2. Тернопіль, 1888 / К. // Одес. вестн. – 1888. – 11 июля.
19. И. П. Котляревский. Полное собрание сочинений на малороссийском языке // Одес. вестн. – 1890. – 6 апр.
20. Левченко Г. С. Газета «Одесский Вестник» в останнє десятиріччя свого існування (1885–1894) / Г. С. Левченко // Наук. вісн. [Одес. держ. екон. ун-ту]. Науки: економіка, політологія, історія. – 2007. – № 16(53). – С. 153–161.
21. Лиханова І. Г. Становлення національної бібліографії в Україні / І. Г. Лиханова // Київська старовина. – 2002. – № 6. – С. 80–92.
22. М. К. Дзвінок : Письмо иллюстрированное для детей и молодежи (об украинских часописах в Галичине) / М. К. // Одес. вестн. – 1890. – 16 апр.
23. М. С. Библиография (Т. Шевченко, М. Старицкий, М. Драгоманов и др.) / М. С. // Одес. вестн. – 1876. – 21 окт.
24. Маркевич А. Список моих работ / А. Маркевич. – [Б. м.], [б. г.]. – С. 10.
25. Об издании VI тома ЗООИД // Одес. вестн. – 1867. – 1 июня.
26. Об издании Одесского календаря на 1834 г. // Одес. вестн. – 1833. – 9 дек.
27. Рибчинська Н. А. Розвиток бібліографознавства в Україні / Н. Рибчинська // Зап. Львів. нац. наук. б-ки України імені В. Стефаника. – 2013. – № 5. – С. 16–42.
28. С. Малорусские народные издания / С. // Одес. вестн. – 1892. – 20 февр.
29. С. Р. Библиография : Показчик нової Української літератури (1798–1883 рр.). Зібрав М. Комаров. Київ, 1883 / С. Р. // Одес. вестн. – 1883. – 20 марта.
30. С. Р. Библиография : Читанка : Перша книжка після граматики, з 60 малюнками. П. Хуторного. Київ / С. Р. // Одес. вестн. – 1883. – 8 марта.
31. Я. Библиография. Труды VI археологического съезда в Одессе (1884 г.). Т. 3 : С приложением 65 таблиц фотокопий. Одесса, 1887 / Я. // Одесский вестник. – 1887. – 24 мая.

References

- [1]. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 1. Kantselyariya Novorossiyskogo i Bessarabskogo General-Gubernatorstva [Office of the Novorossiysk and Bessarabian Governor General], inventory 203, dossier 69. Delo o proyavlenii vo vnutrenney Tsenzure novogo napravleniya, nesovmestnogo s zakonami Tsenzury, pp. 29–33, 36–37.
- [2]. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 162. Arkhiv P. A. Zelenogo [Archive of P. A. Zeleny], inventory 1, dossier 5. Pisma raznykh korrespondentov, 177 p.
- [3]. A. M. Bibliografiya. «Kievskaya starina», 1883 g., t. VI i VII [Bibliography]. *Odesskiy vestnik [Odessa Herald]*. 1884, 8 marta, 13 iyulya.
- [4]. Bibliograficheskaya zametka (o vykhode v Kieve knizhki o Shevchenko) [Bibliographic note]. *Odesskiy vestnik [Odessa Herald]*. 1879, 25 fevralya.
- [5]. Bibliograficheskaya khronika (o sbornike rukopisey o sevastopolskoy oborone) [Bibliographic note]. *Odesskiy vestnik [Odessa Herald]*. 1872, 19 iyulya.
- [6]. Bibliograficheskoe izvestie (O vykhode truda Mikhnevicha «Istoricheskiy obzor sorokaletiya Rishelovskogo litsey», 1817 po 1857 g., napisano na ofitsialnykh dokumentakh) [Bibliographic note]. *Odesskiy vestnik [Odessa Herald]*. 1857, 10 sentyabrya.
- [7]. Bibliograficheskoe obyavlenie. O vykhode v svet VII toma ZOOID [Bibliographic advert]. *Odesskiy vestnik [Odessa Herald]*. 1869, 26 yanvarya.
- [8]. Bibliografiya. Zapiski Imperatorskogo Novorossiyskogo universiteta (p/r A. Kochubinskogo) [Bibliography]. *Odesskiy vestnik [Odessa Herald]*. 1885, 19 marta.
- [9]. Bibliografiya. Illyustrirovanny «Kobzar» (vyshe v SPb. s predislovom Yavornitskogo) [Bibliography]. *Odesskiy vestnik [Odessa Herald]*. 1885, 24 dekabrya.
- [10]. Bibliografiya. Illyustrirovanny «Kobzar» (Gotovitsya v SPb. s risunkami Mikeshina) [Bibliography]. *Odesskiy vestnik [Odessa Herald]*. 1884, 26 maya.
- [11]. Bibliografiya. Kalendar na 1834 g. [Bibliography]. *Odesskiy vestnik [Odessa Herald]*. 1834, 20 yanvarya.
- [12]. Bibliografiya. Naibolee redkie i dorigie izdaniya odeskoy gorodskoy publichnoy biblioteki [Bibliography]. *Odesskiy vestnik [Odessa Herald]*. 1888, 3 fevralya.
- [13]. Bibliografiya. Novoe izdanie «Kobzarya» Shevchenko [Bibliography]. *Odesskiy vestnik [Odessa Herald]*. 1886, 28 fevralya.
- [14]. Bibliografiya. Rada. Ukrainskiy almanakh na 1883 r. Ch. I. Vydannia Starytskoho [Bibliography]. *Odesskiy vestnik [Odessa Herald]*. 1883, 11 maya.
- [15]. Bogdanovskiy A., Georgievskiy A. Bibliograficheskoe izvestie (O vykhode v yanvare zhurnala «Novorossiyskiy sbornik») [Bibliographic News]. *Odesskiy vestnik [Odessa Herald]*. 1858, 2 dekabrya.
- [16]. Gumenyuk M. P. Ukrainski bibliografy XIX – pochatku XX stolittia: Narysy pro zhyttia ta diialnist [Ukrainian bibliography of the XIX – beginning of the XX centuries Essays on life and activity]. Kharkiv, 1969, 182 p.
- [17]. Zamechaniya Murzakevicha N. k publikatsii: Bibliografiya. Kalendar na 1834 g. v № 6 [Murzakiewicz N.'s comments on publication: Bibliography.]. *Odesskiy vestnik [Odessa Herald]*. 1834, 10 fevralya.
- [18]. K. Bibliografiya. Ruska istorichna biblioteka. Pid red. O Barvinskogo. T. IX i X. Bogdan Khmelnytskyi. Monografiya Mikoly Kostomarov. T. 1–2. Ternopil, 1888. *Odesskiy vestnik [Odessa Herald]*. 1888. 11 june.
- [19]. I. P. Kotlyarevskiy. Polnoe sobranie sochineniy na malorossiyskom yazyke [Complete Works in Ukrainian (Little Russian)]. *Odesskiy vestnik [Odessa Herald]*. 1890, 6 aprelya.
- [20]. Levchenko H. S. Hazeta «Odesskiy Vestnyk» v ostannie desiattyrichchia svoho isnuvannia (1885–1894) [The newspaper «Odessa Herald» in the remainder of the Decade]. *Naukovyi visnyk [Science News [Odessa Power and Economy]. Sciences: economics, politology, history]*. 2007, no 16 (53), pp. 153–161.
- [21]. Lykhanova I. H. Stanovlennia natsionalnoi bibliografii v Ukraini [The establishment of national bibliography in Ukraine]. *Kyivska starovyna [Kievan Past]*. 2002, no 6, pp. 80–92.
- [22]. M. K. Dzvinok. Pismo ilyustrovane dlya detey i molodezhi (ob ukrainskikh chasopisakh v Galichine) [Letter illustrated for children and youth (about the Ukrainian chronicle in Galicia)]. *Odesskiy vestnik [Odessa Herald]*. 1890, 16 aprelya.
- [23]. M. S. Bibliografiya (T. Shevchenko, M. Staritskiy, M. Dragomanov i dr.) [Bibliography (T. Shevchenko, M. Staritskiy, M. Dragomanov, etc.)]. *Odesskiy vestnik [Odessa Herald]*. 1876, 21 oktyabrya.
- [24]. Markevich A. *Spisok moikh robot. [List of my work]* B. m., b. g., p. 10.
- [25]. Ob izdanii VI toma ZOOID [About the publication of the VI volume of the ZOOID]. *Odesskiy vestnik [Odessa Herald]*. 1867, liyunya.
- [26]. Ob izdanii Odesskogo kalendarya na 1834 g. [About the publication of the Odessa calendar for 1834.]. *Odesskiy vestnik [Odessa Herald]*. 1833, 9 dekabrya.

- [27]. Rybchynska N. A. Rozvytok bibliografovnavstva v Ukraini [Development of bibliographic studies in Ukraine]. *Zapysky Lvivskoi natsionalnoi naukovoï biblioteky Ukrainy imeni V. Stefanyka [Notes of the Lviv National Scientific Library of Ukraine named after V. Stefanyk]*. 2013, no 5, pp. 16–42.
- [28]. S. Malorusskie narodnye izdaniya [Ukrainian (Little Russian) folk publications]. *Odesskiy vestnik [Odessa Herald]*. 1892, 20 fevralya.
- [29]. S. R. Bibliografiya. Pokazhchyk novoi Ukrainskoi literatury (1798–1883 rr.). Zibrav M. Komarov. Kyiv, 1883 [Index of New Ukrainian Literature (1798-1883). Collected by M. Komarov. Kyiv, 1883]. *Odesskiy vestnik [Odessa Herald]*. 1883, 20 marta.
- [30]. S. R. Bibliografiya. Chytanka. Persha knyzhka pislia hramatky, z 60 maliunkamy. P. Khutornoho. Kyiv [Reader. The first book after grammar, with 60 picture. P. Khutoryni. Kiev]. *Odesskiy vestnik [Odessa Herald]*. 1883, 8 marta.
- [31]. Ya. Bibliografiya. Trudy VI arkeologicheskogo sezda v Odesse (1884 g.). T. III. S prilozheniem 65 tablits fotokopiy. Odessa, 1887 [Bibliography. Proceedings of the VI Archaeological Congress in Odessa (1884). T. III. With attachment of 65 tables of photocopies. Odessa, 1887]. *Odesskiy vestnik [Odessa Herald]*, 1887, 24 maya.

Надійшла 05.09.2019 р.

Левченко Г. С.,

кандидат исторических наук,
доцент кафедры истории Украины
Одесского национального университета имени И. И. Мечникова
ул. Елисаветинская, 12, г. Одесса, 65029, Украина
тел.: (048) 723 58 42
e-mail: levchenkoukrlav@ukr.net

**СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ УКРАИНСКОЙ
БИБЛИОГРАФИИ В XIX В.
(ПО МАТЕРИАЛАМ ГАЗЕТЫ «ОДЕССКИЙ ВЕСТНИК»)**

Статья посвящена исследованию роли газеты «Одесский Вестник» в становлении и развитии украинской библиографии в XIX в. Охарактеризованы основные направления развития украинской библиографии. Раскрыты основные факторы формирования украинской библиографии. На примере публикаций на страницах газеты «Одесский Вестник» охарактеризованы составляющие элементы становления и развития украинской библиографии. Проанализирована роль и значение комплексного исследования библиографических публикаций на страницах газеты «Одесский Вестник» в процессе становления украинской библиографии. Практическое значение результатов исследования состоит в предоставлении определенной информации библиотечным работникам в формировании специализированных фондов украинской библиографии. Изучение данной темы позволяет осуществлять реконструкцию ранее неизвестных или утраченных книжных собраний, исследовать читательский круг той или иной книги изданной в XIX в., проследить пути ее распространения и судьбу.

Ключевые слова: украинская библиография, Одесса, газета, «Одесский вестник», история, издание.

Levchenko G. S.,

Candidate of Historical Sciences (Ph. D.),
Associate Professor, Department of History of Ukraine
Odessa I. I. Mechnikov National University
12 Elisavetinska St., Odesa, 65082, Ukraine
тел.: (048) 723 58 42
e-mail: levchenkoukrlav@ukr.net

**FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN
BIBLIOGRAPHY IN THE 19TH CENTURY
(ON NEWSPAPER MATERIALS «ODESSKIY VESTNIK»)**

Summary

The article is devoted to the study of the role of the newspaper «Odesskiy Vestnik» in the formation and development of Ukrainian bibliography in the XIX century. The main stages of the formation and development of Ukrainian bibliography. The formation and development of Ukrainian bibliography was influenced by socio-political, socio-economic and historical-cultural factors. The basic laws of the development of Ukrainian bibliography from the point of view of literary, bibliographic, historical and cultural understanding of the problem are considered. The main directions of development of the Ukrainian bibliography are described. The main factors of the formation of the Ukrainian bibliography are revealed. It is established that the greatest successes in the formation of Ukrainian bibliography reached in the second half of the XIX century. The bibliography at this stage was free from ideology, in their work, Ukrainian researchers were guided by objective scientific criteria. The existence of a number of cultural centers that were engaged in bibliographic activities contributed to the formation of Ukrainian bibliography. On the example of publications on the pages of the newspaper «Odesskiy Vestnik» characterized the constituent elements of the formation and development of the Ukrainian bibliography. The role and importance of a comprehensive study of bibliographic publications on the pages of the newspaper «Odesskiy Vestnik» in the formation of the Ukrainian bibliography is analyzed. The practical significance of the results of the study is to provide certain information to library workers in the formation of specialized funds of the Ukrainian bibliography. Studying this topic allows us to reconstruct previously unknown or lost book collections, explore the readership of a book published in the XIX century, and trace its distribution and fate.

Keywords: Ukrainian bibliography, Odessa, newspaper, «Odesskiy Vestnik», history, edition.